

Vári Fábián László: A közélet sodrásában – emlékképek Dobos Lászlóról

Ha Dobos Lászlóra emlékezem, nem tehetem anélkül, hogy ne jutna eszembe ismeretségünk – részemről igencsak dicstelen kezdete. Jobb lett volna talán, ha máskor, más körülmények között találkozunk, vagy ha letagadhatnám azt az alkalmat, de tudjuk: a múlt átrendezésére csak egyes történések vannak – a Jóisten tudja, ki által – felhatalmazva.

'88 decemberének elején, jó hete is volt már, hogy az akkor még keservesen megszerzett útlevéllal Pesten tartózkodtam. Régi és új barátokkal, az alkalmi szesztestvérség által is hajtva addig hordtuk egybe az éjszakákat, míg szívem ellenem fordulva, a riadó ritmusát kezdte el verni. Okom volt az ijedelemre, hogyne lett volna, amikor egy kóbor kis szédülés homályán át, igaz, még nagyon távolról, de mégiscsak rám villant a halál szeme. Kétségbeesésemben szegény jó nagybátyám kis budai hajlékába vonultam vissza. – Kimerült vagy, aludnod kell egyet – mondta.

Aludtam volna, de fél órát sem töltöttem a heverőn, amikor megszólalt a telefon. – Téged keresnek, szól az öreg. – Dobos Laci Magyar Művészetért Díját ünnepeljük – szólalt meg Pálffy G. István a vonal másik végén. – Gyere, itt a helyed köztünk – invitált kedvesen, de ellentmondást nem tűrően. Magamat lélekben összeszedve, mégis erőtlen léptekkel indultam el Czine Mihályékhoz. A Szabó Ilonka utcai lakásban vidám és jeles társaság volt már együtt. Miska bátyánk hátam alapos veregetése mellett elmondta, ki vagyok. Házigazdánk és Dobos László mellett a Sinkovits Imre, Agárdi Gábor, Kósa Ferenc, Ablonczy László és a hozzájuk tartozó kedves asszonyok arcát jegyeztem meg akkor, s mihelyt a társalgás fonala úgy hozta, Czine, hogy barátai jobban megismerjenek, megkért, hogy mondjak el valamit verseim közül. – Melyiket? – kérdeztem bizonytalanul. – A Mikest – vágta rá gondolkodás nélkül, s csak később jöttem rá, hogy ő az Útban Törökország felé című munkámat azonosította Mikessel. Igaza volt teljességgel, hiszen tartalmát tekintve az a vers akár Mikes első levele is lehetne.

En ezzel szemben, mert volt egy Mikes című vers is a tarsolyomban, azt kezdtem el mondani, de három szakasz után abbahagytam, nem jutott eszembe a folytatás. – Hö-hö-hö – hallottam Sinkovits mélyről jövő, együtt érző reagálását – Előfordul, előfordul. Czine még bízott benne, hogy összeszedem magam, s biztatással nézett a szemembe, de hiába. Egy-két percre némaság telepedett a szobára, majd megszólalt Agárdi, s egy remekbe szabott Kádár-paródiával szinte a szőnyegről emelte fel újra a társalgó hangulatát. Dobossal nem sok szót váltottam az este, s azt a keveset is főként a kárpátaljai irodalom akkori állapotáról, a közös ismerősökről, a néhai Kovács Vilmosról...

Hadd folytassam emlékezésemet azzal a többször, mások által is alátámasztott igazsággal, hogy a diktatórikus rendszerek kőfalait igen gyakran az írók és más alkotóművészek kezdik bontogatni, mégpedig azzal a természetszerű képességükkel, hogy – mindennemű hazug ideológiától undorodva, a tiltások ellenére koruk valóságát akarják megmutatni. A háború utáni Szovjetunió első íróperére 1966-ban került sor. Szinyavszkij és Danyiel esete a szovjet hatalommal, a rájuk mért öt, illetve hét esztendő kényszermunka azt üzenté az alkotó értelmiségnek, hogy vége a hrucsovi olvadás korszakának. A társadalmi értelemben vett felengedés azonban ennek ellenére elkezdődött, s rá két évre, mivel a hazai kiadók sorra elzárkóznak közlésétől, Szolzsenyicin külföldre menekíti A pokol tornácán című regénye kéziratát. A mű előbb New-York-ban (1968), majd Párizsban (1978) jelenik meg. Ismét az igazság, annak kötelező kimondása kerül megvilágításba.

A világ megtudja, hogy a legdemokratikusabbnak kikiáltott országban a megbízhatatlannak nyilvánított tudósok a saraskában, különleges elitlágerekben dolgoznak a hadiipar és a titkosszolgálat eszköztárának a tökéletesítésén. A prágai tavasz idején pedig – hatalmas lelki tusát megélve – maga Szolzsenyicin kiáltja világgá, hogy „Szovjetnek lenni szégyen!”.

S mert a prágai események 1968 nyarán, éppen egyetemi felvételi vizsgáink idején zajlottak, későbbi barátunk és küzdőtársunk, S. Benedek András Prága ódon utcáira, tereire már kéksisakos ENSZ-katonákat vizionált. Tudhatta pedig: ha '56-ban nem segítettek, azok most sem fognak szembefordulni a szovjet ármádiával. Hogy ismét szegényebbek maradtunk egy illúzióval? Megszoktuk már.

Ám néhány hónap múlva azt halljuk, hogy a Szlovák Szocialista Köztársaság kormánya a nemzetiségi ügyek kezelésére tárca nélküli miniszteri posztot hozott létre, amelyet a magyar nemzetiségű Dobos László tölt be három, szintén magyar nemzetiségű miniszterhelyetttel. Számunkra az igen csak fontos hírnek ez a tény adta meg igazán a rangját. Béni barátunk (S. Benedek András), aki a kárpátaljai magyar irodalom előzményeit is integráló két háború közötti szlovenszói magyar műveltségnek már ekkor kiváló ismerője volt, kiderítette, hogy Dobos László tulajdonképpen szlovákiai magyar nemzetközösségének igen jelentős írója. Azt hiszem, baráti társaságunk – húszon innen és túl – ekkor kezdett tudatosan is érdeklődni felvidéki nemzettársaink irodalma iránt, s Kovács Vilmos által ez idő tájt vehettük kézbe a Pozsonyban megjelenő Irodalmi Szemlét.

Lehetne végre az irodalomtörténet-írásnak egy olyan fejezete is, amelyik azt kutatná, hogy általánosságban miféle készletet hajtja íróinkat a közszolgálat felé. Míg a pályatársak zöme viszonylag nyugodt élete során versek tömegét, regények halmazát írva építgeti saját esztétikai arculatát, mentegeti életművét az utókornak, addig némelyek megátalkodottan, egy életen át nemzetközösségük sorsproblémáival bíbelődnek.

A kezdetben még pedagógusnak készülő Dobos viszonylag korán felismeri, hogy a kisebbségi lét csak egy nemzetiségi intézményháló védelme alatt teljeshet ki, hogy az írószövetség magyar szekciójára, irodalmi-kulturális folyóiratra, könyvkiadóra, a közélet anyanyelvi sajtójára éppúgy szükség van, mint az anyanyelvű óvodákra, alap-, közép- és felsőfokú iskolákra, jól működő egyházakra.

Aki beleszületett a kisebbségi létbe, az tudja igazán, hogy az imént felsorolt nemzetiségi intézményeket a többségi kormány sohasem kínálja fel önként, az utóbbi száz esztendőben Kelet-Közép-Európában ezekért mindig keményen meg kellett küzdeni. S az író, aki egyszer belekeveredett a közösségi jogok küzdelmeibe, nehezen ússza meg, hogy a politika lendkereke el ne kapja. Olvasói, a szűkebb és tágabb nemzetközösség sok esetben egyenesen elvárják tőle, hogy a művekben hangoztatott elveit a politika színpadán is lobogóra tűzze, s ha valóban komoly a tét, nem lehet a közösségnek kosarat adni.

Ám attól kezdve, mert minden politikai mozgalomnak megvan a maga ellenpólusa, annak árgus szemekkel figyelő sajtója, nagyon kell vigyáznia minden szavára. A kárpát-medencei tapasztalat szerint azonban – gondoljunk csak a jelentős erkölcsi arzenállal rendelkező Csoóri, Csúrka, Sütő példájára is – a politikussá lett íróra addig van szükség, amíg az a bizonyos szekér el nem indul. S ha már elindult, sorra jelentkeznek az időközben megvilágosodottak, akik szintén fel akarnak szállni, s ha már felszálltak, a gyeplő és az ostor megszerzésén munkálkodnak. Vannak köztük képzettek is, akik a különböző politikai tanodákban már lehúztak néhány szemesztet, s magukat (itt elsősorban a kárpátaljai példákra gondolok) nagy büszkeséggel profi politikusként determinálják. Hogy valóban rátermettebbek-e, s ennél fogva jobban tudják a dolgukat, előbb-utóbb kiderül.

Dobos László nem tartozott azok közé, akiket könnyű eltántorítani az önként vállalt feladattól. De talán helyesebb, ha azt állítom, hogy sok esetben az egyéniségéhez, intellektuális képességeihez illő feladat kereste meg őt magát, ő pedig a megoldáshoz mindig megtalálta megfelelő elvbarátait, küzdőtársait.

Amikor a Magyarok Világszövetségében előbb társelnökként, majd régióelnökként Csoóri Sándor küzdőtársa lett, méltán érezhette, hogy a magyarság szolgálatában a pálya csúcsára érkezett. Az új elnökség a szocializmus évtizedeiből megöröklött Világszövetség célját a világ, de különös tekintettel a Kárpát-medence magyarságának cselekvő összefogásában határozta meg, s néhány év áldozatos

munkája eredményeképpen – a Világszövetség valóban újjászületett. A távolabbra mutató nagy munka, vagyis a világ magyarságának a távoli szórványokra is kiterjedő regisztere, amely megadhatta volna a Szervezet sok évtizedes fennállásának valódi értelmét, nem készülhetett el. Holott megvolt hozzá a szándék, az akarat, mindemellett tehetség is, de a Szövetség nagy ernyője alatt már egyre türelmetlenebb csoportok tülekedtek az elnöki és az elnökségi székek megszerzéséért. Szándékukban összefogva, a küldöttek összetételével manipulálva végül elmozdították tisztségükből a Világszövetség élén álló írókat.

Tíz év munkája a hiábavalóságé lett? Ha azt nézzük, hogy az írói életmű ez idő alatt csak vegetált, egyértelmű igen a válasz. Mert amíg az író közszolgálatra adja fejét, saját életművét helyezi az oldalvonalon túlra, ám a mandátum lejártá után már hírül sem látni az éljenzőket, az egykori pajzsra emelőket. A helyzet – azt hiszem – mindenütt ismerős.

Amikor 1989 februárjában a kárpátjai Fodó Sándort a KMKSZ alapítói elnöküknek választották, munkaadója és ellenlábas azzal próbálta más belátásra bírni a felajzott tömeget, hogy Fodó még nem írta meg a disszertációját. – Megírjuk helyette! – zengett a válasz szinte azonnal, s ezzel a jó értelemben vett demagóg megnyilatkozással szemben már nem volt ellenérv, amely talpon maradhatott volna. Azt azonban mindenki sejtheti, hogy az a bizonyos kandidátusi értekezés nem készült el sohasem. De tegyük fel, hogy mégis elkészül egy nyelvészeti szakmunka, s általa jobb esetben gazdagszik a nyelvtudomány. Ám néhány tucat szakemberen kívül kinek lenne róla tudomása? Ezzel szemben az a tény, hogy a Fodó által létrehozott és irányított érdekvédelmi szervezet megszervezte és Kárpátalján jelentős politikai erővé tette a magyar közösséget, köztudott az egész Kárpát-medencében, Fodó Sándor nevét pedig, aki mellesleg a Magyarok Világszövetségében Dobos László hűséges szövetségese is volt, befogadta a történelem.

Dobos Lászlóval kissé más a helyzet. Az ő „disszertációja” akadémiai szinten is elkészült, tézisei pedig tökéletes harmóniában állnak azzal a közéleti-politikusi tevékenységgel, amely Dobos László másik életét tölti ki. Élete, alkotói munkássága a kisebbségbe született író tipikus példája, sorsa tudatosan vállalt küldetés, ami – s ez természetes is – nem mindenki számára kötelező. Ma is vannak, voltak, s lesznek a jövőben is a társadalmi vagy nemzetiségi problémákat tudatosan kerülő pályatársak, akik az alkotás folyamatát esztétikai kalandozásnak, önmagáért valónak tekintik. Leljük hát benne örömeiket, járjanak sikerrel ők is!”